

Władysław Szyszko

"Maltechnik, technische Mitteilungen für Malerei und Bildpflege", R. 74, 1968 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 26/1 (100), 76-80

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH *

MALTECHNIK, TECHNISCHE MITTEILUNGEN FÜR MALEREI UND BILDPFLEGE. Wyd. Georg D. W. Callwey, München. Kwartalnik.

Rocznik 74 (1968)

Zeszyt 1, stron 25, ilustracje.

K. Wehlte, *Maltechnik im Malerhandwerk (Technika malowania w rzemiośle malarskim)*, s. 1—3. W listopadzie r. 1967 zostały udostępnione do użytku nowe pomieszczenia Wyższej Szkoły Rzemiosła Malarskiego w Stuttgarcie (Die Höhere Fachschule für das Malerhandwerk), która pomimo ustalonej w kraju i za granicą marki, od dawna cierpiała na trudności lokalowe. Bez wątplenia elementy techniczne i artystyczne wykonywanego dzieła są ze sobą ściśle związane. Kształcenie pod kątem artystycznym należy do Akademii, podczas gdy opanowaniu rzemiosła poświęca się najwięcej czasu właśnie w szkołach typu uczelni stuttgarckiej. Program kształcenia autor artykułu omówił już wcześniej (Maltechnik 1967, nr 1); np. znany malarz Hans Schlegel wyniósł z uczelni w Stuttgarcie znakomite opanowanie rzemiosła. Program nauczania nie jest bynajmniej hermetyczny i nie tylko dopuszcza a nawet zaleca przeprowadzanie eksperymentów artystycznych związanych z zupełnie nowymi tworzywami (głównie syntetycznymi) udostępnianymi przez współczesną chemię.

E. Huber, *Montagefresken (Freski montażowe)*, s. 3—9, 7 il. Wielokrotnie usiłowano rozwiązać problem umieszczenia współczesnych polichromii na ścianach i murach budynków. Ostatnio w czasie specjalnie zorganizowanego seminarium „Kunst am Bau” w Wiedniu udało się w klasie mistrzowskiej prof. Carla Ungera, skonstruować dwa prawdziwe freski o grubości 2 mm i osadzić je na przenośnym podłożu z tkaniny. Dzięki temu całość malowidła uzyskuje większą elastyczność, a tym samym przy transporcie jest mniej narażona na uszkodzenia mechaniczne. Jednocześnie znacznie została zmniejszona waga całego fresku. Oparto się na doświadczeniach K. Wehltego dotyczących stosowania zaprawy kazeinowej z domieszką piasku i białego barwnika przy wykonywaniu malowideł „al secco” oraz na stosowanej przy zdejmowaniu malowideł ściennych, metodzie „strappo”. Na przepuszczalną płytę z miękkiego włókna, odizolowaną od ściany folią plastikową, kładzie się kilka warstw zwilżonej bibułki lub cienkiego papieru gazetowego, a następnie nawilżoną tkaninę (płótno lniane lub jutowe) napiętą za pomocą gwoździ i klamer. Tego samego dnia, gdy starczy czasu, powierzchnię tkaniny pokrywa się nierozcieńczoną substancją dyspersyjną np. Caparolem dla wypełnienia porów tkaniny i zlikwidowania zarysów włókien. Dopiero wtedy powierzchnię przysypuje się przesianym, drobnociastym piaskiem, aby uzyskać lepszą przyczepność tynku. Warstwa, na której artysta będzie malować, sporządzona jest z wapna i piasku w stosunku 2:3. Kładziona jest spachłą bardzo cienko i stąd można ją od razu ostrożnie wygładzić. Warstwę piasku można także zwilżyć mleczkiem wapiennym. Stratygrafia widoczna jest na zdję-

ciu (il. s. 4). Wielkość wykonanej dniówki zależy już tylko od zdolności samego malarza. Gotowy fresk może być cięty na kawałki i przy pomocy nowoczesnych klejów montażowych przytwierdzony do stałego podłoża, nawet betonowego (il. s. 8, 9).

H. Bäurle, *Polyester-Malerei (Malarstwo poliestrowe)*, s. 9—16, 8 il. Jest to omówienie techniki malarzkiej szczególnie przydatnej przy odnawianiu dekoracji ściennych narażonych na stałe zabrudzenia lub uszkodzenia; w tym wypadku chodziło o hall w szkole podstawowej. Autor posłużył się wymienioną techniką ze względu na: 1) możliwość szybkiego modelowania w bardzo grubo nałożonej warstwie, 2) ogromną twardość powierzchni po wyschnięciu w ciągu jednego dnia, 3) możliwość uzyskania dowolnego stopnia połysku, 4) bardzo wysoki stopień natężenia barw, 5) dużą zdolność krycia, laserowania a nawet opracowania plastycznego, 6) całkowitą odporność na uderzenia, działanie wody i brudu. Pracę należy wykonywać w stałej temperaturze między 20 i 23°C. Ta technika malarska może być stosowana tylko przy dekoracjach wewnętrznych, ponieważ działanie światła słonecznego powoduje kruszenie się materiału poliestrowego. Autor omawia kolejno sprzęt potrzebny do malowania, rodzaje zapraw stosowanych pod malowidło, proces malowania i zabiegi końcowe. Kolorowe fotografie doskonale ilustrują możliwość zastosowania tej techniki.

K. Wehlte, *Papier als Malgrund (Papier jako podłoże malowidła)*, s. 17—19, 1 il. Artykuł stanowi zbiór porad i wskazówek dla malarza, chcącego posługiwać się papierem jako podłożem dla malowidła. Okazuje się, że oprócz tradycyjnego zastosowania papieru przy technice akwarelowej, można używać go i do innych technik.

Wiadomości techniczne s. 20—21.

Odpowiedź 115: dotyczy sposobów odnawiania i ewentualnego wykorzystania starych, lecz niezbyt wartościowych ram.

Doniesienia z przemysłu, s. 21—22.

K. Wehlte, *AW2-Harz in Deutschland nicht mehr hergestellt (W Niemczech nie produkuje się już żywicy AW2)*, s. 21—22. W listopadzie ubiegłego roku (1967) malarze i konserwatorzy zostali zaskoczeni faktem, że Badeńska Fabryka Aniliny i Sody (BASF) z przyczyn komercyjnych zaprzętała produkcji żywicy cykloheksanonowej AW2. Wielokrotnie ponawiana prośba o zarezerwowanie przynajmniej pewnej ilości tego ważnego produktu nie została uwieńczona sukcesem. Wytwarzana w BASF żywica ketonowa N nie może zastąpić AW2, jako nieprzydatna do celów konserwatorskich. Natomiast spotyka się pozytywne opinie na temat rozpuszczalnego w oleju terpentynowym niezółknącego polimetakryloizobutyloestru (firmy Röhm i Haas), lecz brak jeszcze wyników badań jego właściwości. Nosi on nazwę handlową Plexigum P 26. Próbuje się więc zamawiać AW2 w małych firmach, które produkowałyby potrzebną żywicę na zasadach licencji. Na razie jedynym źródłem pozostała

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw za-

mieszczono w z. 3(62) rocznika XVI (1963) „Ochrona Zabytków”, s. 69.

angielska firma Howards Ltd w Ilford. Wytwarzana tam żywica policykloheksanonowa posiada znak handlowy MS 2. Jedynym wyjściem z sytuacji wydaje się pozyskanie dla celów produkcyjnych jakiejś niewielkiej firmy przemysłowej.

K. Wehlte, *Acrylharz und Polyesterfarben (Farby akrylowe i poliestrowe)*, s. 22. Uzyskany z acetylenu kwas akrylowy i jego ester dają w procesie polimeryzacji żywicę poliakrylową, której formy dyspersyjne w wodzie odgrywają, jako spoiwo, znaczną rolę w twórczych procesach malarskich. Autor charakteryzuje nowy typ tworzywa, wyliczając jego zalety i wady.

E. Willemsen, *Verband Deutscher Gemälde-restauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł)*, s. 22—23. W okólniku nr 14 VDGR zawarto szereg doświadczeń na temat zastosowania żywicy AW2 jako werniksu, spoiwa lub składnika masy dublującej. Ostatnio padło wiele krytycznych uwag na temat tego tworzywa.

Literatura fachowa.

—W—, recenzja książki: *Geschichte der Kunst und der künstlerischen Techniken II*, wyd. Hans H. Hofstätter, München 1967.

Krótkie wiadomości.

red., *Höhere Fachschule für Maler in Stuttgart (Wyższa Szkoła dla malarzy w Stuttgarcie)*, s. 24. Krótka wzmianka na temat rozpoczynającej swą działalność wyższej szkoły dla malarzy (p. s. 1—3).

pr., *Etatkürzungen für Museen (Kompresja etatów w muzeach)*, s. 24. W związku z tendencjami oszczędnościowymi prawie wszystkie państwowe muzea w NRF musiały znacznie ograniczyć ilość etatów. Przedstawił tę sytuację przewodniczący Niemieckiego Związku Muzeów (Deutsche Museumsbund) dr Hans Eichler na posiedzeniu w Essen, w którym wzięło udział 70 dyrektorów muzeów niemieckich. Z największymi trudnościami finansowymi borykają się muzea w Zagłębiu Saary, Brunzwicku i Mannheim. Według opinii dr H. Eichlera wszystkie muzea, z wyjątkiem galerii prywatnych, są stale dofinansowywane przez państwo.

Stg.Ztg., *Höhlenmalereien in der Grotte von Lascaux gerettet (Malowidła jaskiniowe w grocie Lascaux uratowane)*, s. 24. Słynne malowidła z grotty Lascaux dotychczas zagrożone działalnością glonów zostaną prawdopodobnie uratowane. Przy zabezpieczeniu bezcennych skarbów sztuki prehistorycznej pracują już kilka, lat, odkrywca Jacques Marsal i inż. André Dupuy. Zainstalowane urządzenia klimatyczne utrzymują w jaskini stałą wilgotność. W ciągu 5 lat malowidła winny ponownie zostać udostępnione zwiedzającym.

—R—, *Van Gogh-Museum in Amsterdam (Muzeum Van Gogha w Amsterdamzie)*, s. 24—25. Na początku bieżącego roku powinny rozpocząć się prace zakrojone na szeroką skalę przy budowie Muzeum Van Gogha. W nowym gmachu będzie wystawionych 150 obrazów olejnych, 400 rysunków i 50 malowideł artystów współczesnych. Poza tym udostępniona zostanie publiczności bogata kolekcja listów artysty. Wywołują się jednak trudności związane z gromadzeniem obiektów, które rozproszone są po całym świecie.

Stg.Ztg., *Ein Rembrandt in Leningrad? (Czyżby Rembrandt w Leningradzie?)*, s. 25. Zdjęcia rentgenowskie malowidła „Adoracja królów” należącego do leningradzkiego Ermitażu, wykazały, że domniemana kopia obrazu Rembrandta jest oryginałem. Za oryginał uważano dotychczas obraz identyczny, znajdujący się w Göteborgu.

AP, *Auktionsrekorde in USA (Rekordy na aukcji w Stanach Zjednoczonych)*, s. 25. Krótkie doniesienie na temat cen osiągniętych przez obrazy Corota (310 000 dolarów), Cezanne'a, Chagalla, Renoira i Picassa na aukcji nowojorskiej Parke-Bernet-Galery.

pr., *Bilderdiebstahl in New York (Kradzież obrazów w Nowym Jorku)*, s. 25. Z lokalu nowojorskiej firmy

zajmującej się oprawą obrazów skradziono 25 malowideł wartości ok. miliona marek. Według doniesień policji znajdowały się tam wczesne prace Picassa oraz Joana Miro.

Zeszyt 2, stron 24, ilustracje.

H. Voss, *Lasurfarben in pastosem Auftrag (Farby lazurowe przy nakładaniu pastoso)*, s. 33—34. Autor zajmuje się wnikliwie sposobem przyrządzania farb lazurowych (krapplak, błękit alzarynowy itp.) i ich zastosowania zarówno przy laserunkach jak i przy malowaniu kryjącym. Były one używane najczęściej przy malowaniu fałd szat, przy czym grubość warstwy farby lazurowej dochodziła do 1 mm lub powyżej. Chociaż stwierdzono ją na płaszczu „Madonny Kancelrza Rolin” Jana van Eycka, była jednak rzadko spotykana w XVI w. Techniki temperowe dopuszczają malowanie pastoso przy użyciu lazurów.

K. P. Schmid, *Brandschaden-Restaurierung (Konservacja uszkodzeń spowodowanych przez ogień)*, s. 35—40, 4 il. Problemem konserwacji malowideł znajdujących się wskutek pożaru pod działaniem wysokiej temperatury, nie tylko w bezpośrednim działaniu ognia, zajmowali się A. G. i P. Boissonnas oraz F. du Pont Cornelius. Artykuł stanowiący rozważania tych problemów, zawiera kilka cennych wskazówek związanych z postępowaniem konserwatorskim. Jako przykład posłużyły dwa obrazy o wymiarach 34,5 × 42,5 cm przedstawiające hrabiego Ludwika Crado von Nassau-Saarbrücken i jego małżonki. Obydwa wskutek pożaru, uważane były za bezpowrotnie stracone (il. 1). Zabiegi konserwatorskie przeprowadzone w Instytucie Technologii Malarstwa w Stuttgarcie umożliwiły doprowadzenie obiektów niemal do stanu pierwotnego (il. 5, s. 39).

B. Hundhausen, *Flachglasmosaik-Techniken auf Kunststoffzwischenlagen (Techniki szkła płaskiego w mozaice na warstwach z tworzyw sztucznych)*, s. 40—48, 13 il. Autor omawia poszczególne stadia wykonywania dekoracji mozaikowej (p. Maltechnik, 1966, zeszyt 3) przy pomocy najnowszych środków syntetycznych jak: „Dinova-Streichputz” lub „Dinova-farblos” oraz „Disbon-Klebemörtel”. Proces powstawania mozaiki ilustrowany jest licznymi zdjęciami wykonanymi w czasie prac.

M. Koller, *Probleme der Freskoabnahme (Problemy zdejmowania fresków)*, s. 48—49. W związku z artykułem zamieszczonym w Maltechnik, nr 2, 1967 dotyczącym metod zdejmowania malowideł ściennych w Tyroli, autor zwraca uwagę na pewne nieścisłości. Jego zdaniem twierdzenie, że przenoszenie malowidła odbywa się bez ubytków struktury całości nie jest dokładnie sprecyzowane. Druga uwaga odnosi się do zabiegu ponownego umieszczenia malowidła na nowym podłożu z włókna szklanego. Używa się w tym wypadku kleju dyspersyjnego Ketten Plastik Lack, który jest substancją nieodwracalną, a więc przy pracach konserwatorskich raczej nie znajdującą zastosowania.

Wiadomości techniczne s. 51—52.

Odpowiedź 116: dotyczy dodawania ałunu do ciasta wapiennego przed wykonaniem zaprawy. Redakcja nie zaleca stosowania tego rodzaju domieszek.

Odpowiedź 117. zawiera kilka wyjaśnień dotyczących dalszych losów produkcji żywicy AW2 i wytwarzanej obecnie przez BASF żywicy ketonowej N.

Doniesienia z przemysłu, s. 52—53.

K. Wehlte, *Kunstharze für künstlerische Zwecke (Sztuczne żywice dla celów artystycznych)*, s. 52—53. Autor powraca do poruszanego już wielokrotnie problemu zastąpienia używanej dotychczas żywicy AW2 przez żywicę ketonową N. Zwraca przy tym uwagę, że AW2 to mieszanina cykloheksanonu i metylocyklo-

heksanonu, podczas gdy żywica ketonowa N zawiera tylko cykloheksanon. Obydwa typy żywic odznaczają się dużą odpornością na żółknięcie, różnią się jednak zdolnością rozpuszczania i różnie reagują na łączenie z innymi substancjami lakowymi. W Anglii gdzie również przeprowadzono próby z żywicą ketonową, spotyka się szereg różnych opinii na temat jej stosowania. Przy okazji Wehlte przestrzega przed stosowaniem w końcowym etapie konserwacji, substancji „Plexigum P-26”, ponieważ przypadkowe zabrudzenia powierzchni stają się całkowicie nieusuwalne.

E. Willemsen, *Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł)*, s. 53. Jest to komunikat dotyczący zmiany miejsca rokrocznie organizowanej konferencji członków VDGR. Ma to być miejscowość położona na południu Niemiec, a konferencja odbędzie się w połowie września.

Literatura fachowa.

—R/w—, recenzja książki: R. Zeitler, *Die Kunst des 19. Jahrhunderts; Propyläen-Kunstgeschichte*, Band XI, Propyläen-Verlag, Berlin.

Krótkie wiadomości.

P, *Neuer Aufschwung im deutschen Kunsthandel (Nowy rozkwit w niemieckim handlu dziełami sztuki)*, s. 55—56. Według przypuszczeń fachowców rok 1968 będzie można zaliczyć w NRF do bardzo udanych pod każdym względem w handlu dziełami sztuki. Dotychczas zawsze dominowały angielskie, amerykańskie, francuskie i szwajcarskie firmy handlowe. Już obecnie na aukcjach w NRF obrazy Botticellego, Degasa czy Chagalla osiągają powoli wysokie ceny, chociaż nadal gros dochodów wciąż przynoszą obiekty średniej wartości.

dpa, *documenta 1968*, s. 56. Międzynarodowa wystawa IV *documenta* w Kassel poświęcona jest sztuce ostatnich czterech lat. Według słów przewodniczącego Rady, prof. Arnolda Bode, wystawa ma być otwarta 27 czerwca 1968 i trwać będzie do 6 października. Obiekty będą eksponowane we Fredericianum, w Galerii Malarstwa i w Oranżerii. Liczy się na udział 200 artystów zajmujących się różnymi dziedzinami sztuki.

—R—, *Prof. Max Seydewitz zurück getreten, Dr Manfred Bachmann neuer Generaldirektor in Dresden (Prof. Max Seydewitz odchodzi na emeryturę, Dr Manfred Bachmann nowym dyrektorem generalnym w Dreźnie)*, s. 56.

AP, *Weitere Kunstwerke an Dresden zurückgegeben (Dalsze dzieła sztuki wracają do Dreżna)*, s. 56. Do Galerii Dreźnieńskiej wróciły 4 wartościowe malowidła i 3 rysunki. Wśród nich znajdują się prace Łukasza Cranacha Starszego, Fransa Pourbusa i Maxa Schvogta.

Stg.Ztg., *Ein Monet für 5,6 Millionen (Monet za 5,6 miliona)*, s. 56—57. Na aukcji w Londynie zorganizowanej przez Dom Handlu Dziełami Sztuki „Christie” za sumę 588 000 funtów sprzedano obraz Moneta „Taras przy Sainte Adresse”.

re, *Die Kunsthändler warnen (Handlarze dziełami sztuki ostrzegają)*, s. 57. Związek zachodnio-niemieckich handlarzy dziełami sztuki i antykami (Bundesverband des deutschen Kunst- und Antiquitätenhandels) przestrzega przed nabywaniem rzekomo oryginalnych dzieł znanych mistrzów. Ilość falsyfikatów w ostatnim czasie niebywale wzrosła.

—P—, *Gefälschte etruskische Fundstücke bei Rom entdeckt (Kolo Rzymu odkryto sfalszowane etruskie znaleziska)*, s. 57. Materiał archeologiczny znaleziony przez rzymską policję we wsi Cineto Romano, 55 kilometrów od stolicy, okazał się w większości sfalszowany. Jedynie dwadzieścia przedmiotów uznano za autentyczne.

pr, *Luzerner Galeriebesitzer in Haft (Właściciel galerii w Lucernie aresztowany)*, s. 57. Właściciel „Hofgalerie” został aresztowany pod zarzutem oszustwa na sumę

8 mln franków. Galerię zamknięto na czas nieokreślony.

re, *Rubensbild in Louvre zerstochen (Obraz Rubensa w Luwrze przedziurawiony)*. Niewielkich rozmiarów dzieło niderlandzkiego mistrza doznało kilku poważnych uszkodzeń nożem dokonanych przez 70-letniego mężczyznę, który następnie sam zaalarmował straż muzealną.

pr, *Chirico gegen Fälscher (Chirico przeciw fałszerzom)*, s. 57. Giorgio de Chirico, współtwórca prądu w malarstwie zwanego „Pittura metafisica” chce przeciwstawić się fałszerstwom swoich obrazów, przez wydanie pełnego katalogu dzieł oryginalnych. Listę sporządzi C. Bruni z galerii „La Medusa” w Rzymie.

Zeszyt 3, stron 25, ilustracje.

Die Auferweckung des Lazarus von Sebastiano del Piombo (Wskrzeszenie Łazarza Sebastiana del Piombo), wg oficjalnego sprawozdania Galerii Narodowej w Londynie tłum. D. Denninger, s. 65—70, 4 il. Wielki obraz ołtarzowy (3,80 × 2,87 m) powstały w Rzymie w latach 1517—1519 znalazł się w czasie Rewolucji Francuskiej w Londynie i tu przeprowadzono na nim szereg, nie zawsze odpowiednich zabiegów zabezpieczających. Obecnie poddany został gruntownej konserwacji i osadzony na nowym, syntetycznym podłożu z płyty „Dufaylite” (struktura zbliżona do pszczelich plastrów). Fotografia obiektu wykonana na zakończenie zabiegów (s. 67) dowodzi, że przedsięwzięcie zostało uwieńczone pełnym powodzeniem.

K. Wehlte, *Transport grosser Bildformate (Transport obrazów wielkiego formatu)*, s. 70—78, 9 il. Artykuł stanowi wzięty i wyczerpujący opis techniki pakowania i przewożenia malowideł znacznych rozmiarów, bez narażania ich na jakiegokolwiek urazy z zewnątrz. Wzorowe postępowanie z wartościowym obiektem ilustrują liczne zdjęcia.

K. Wehlte, *Füllfederhalter aus dem Jahre 1173 gefunden (Wieczne pióro z 1173 roku)*, s. 79—80, 1 il. Według pisarza Stefanosa już w XII w. używano przyrządu do pisania, którym podobno za jednym napełnieniem można było zapisać całą stronę. Naukowcy odnieśli się do tej opinii ze znacznym sceptycyzmem, tymczasem pochodząca z manuskryptu „Matjan wochperkutjan” (Księga Krzyku) Grigora Narekazi z r. 1173, scena przedstawia pisarza właśnie z „wiecznym piórem” w ręku.

K. Wehlte, *50 Jahre Bauhaus (50 lat Bauhausu)*, s. 81. Krótka wzmianka o uroczystym otwarciu w Stuttgarcie wystawy jubileuszowej „50 lat Bauhausu”, która następnie zostanie przewieziona do Londynu, Amsterdamu, Paryża i do Ameryki.

red., *Oskar Schlemmer — Ausstellung (Wystawa Oskara Schlemmera)*, s. 81—82. Wirtemberska Galeria Narodowa urządza wystawę ku czci przedwcześnie zmarłego i dłuższy czas całkiem zapomnianego malarza Schlemmera.

Wiadomości techniczne.

Odpowiedź 118: dotyczy pytania na temat wyboru podłoża, zaprawy i farb do wykonywania plansz odpornych na działanie warunków atmosferycznych.

Odpowiedź 119: problem postawiony przez czytelnika związany jest z naklejaniem rysunków i zdjęć dużego formatu na podłoża wykonane z płyt. Redakcja zaleca używanie kleju „Pattex” lub Fixgum”. Jako podłoże nadają się najlepiej płyty o strukturze wewnętrznej zbliżonej do plastrów pszczelich, produkowane w Anglii pod nazwą „Flexo Building-Panel”.

Doniesienia z przemysłu.

F. Guggu mos, *Wetterfeste Mehrschichtplatten (Wielowarstwowe płyty odporne na działanie wpływów atmosferycznych)*, s. 84—85. Komunikat zawiera dane

dotyczące różnego typu płyt sklepanych, zwanych powszechnie „płytami wielowarstwowymi”. Podane są dane techniczne oraz firmy zajmujące się ich produkcją.

E. Willemsen, *Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł)*, s. 85. Program corocznego posiedzenia, które tym razem odbędzie się w Bötzingen obejmuje referaty, dyskusje i wycieczki do Breisach i Kolmaru. Jako gość specjalny weźmie udział Gheorghe Zidaru, kierownik pracowni przy muzeum Sztuki w Bukareszcie.

Literatura fachowa.

K. Wehlte, recenzja P. Mascagni, *Meisterschule für Konservierung und Technologie an der Akademie der bildenden Künste Wien, Bildhefte der Akademie der bildenden Künste Wien, Heft 4, 1967.*

F. Lammeyer, rc., K. Wehlte, *Werkstoffe und Techniken der Malerei, mit einem Anhang über Farbenlehre, Ravensburg 1967.*

K. Wehlte, *Zum Tode Will Grohmanns (W związku ze śmiercią Willa Grohmann)*, s. 88. Bezpośrednio po otwarciu wielkiej wystawy Bauhausu w Stuttgarcie nadeszła wieść o śmierci znakomitego, znanego w świecie historyka sztuki i przyjaciela wielu malarzy — Willa Grohmann, który zmarł na atak serca w wieku 80 lat.

—R—, *Halldor Soehner gestorben (Halldor Soehner nie żyje)*, s. 88. W wieku 48 lat zmarł nagle dr Soehner, dyrektor generalny Bawarskiej Galerii Malarstwa. Zajmował się on konserwacją obrazów oraz znany był jako poważny autorytet w dziedzinie malarstwa hiszpańskiego.

—w—, *Meister „IP” in Prag entdeckt (Mistrz „IP” odkryty w Pradze)*, s. 89. W praskim kościele na Rynku Starego Miasta znajduje się ołtarz, na którym po zdjęciu warstw późniejszych przemaalowań i złocień, odkryto sygnaturę IP — artysty działającego w okresie Renesansu. A więc jedynie Praga posiada kompletny ołtarz tego rzeźbiarza znango tylko z inicjałów. Całość, będąca pięknym przykładem szkoły naddunajskiej, powstała zapewne pomiędzy r. 1530 a 1540.

UdSSR, *Felsmalereien in der UdSSR (Malowidła skalne w ZSRR)*, s. 89—90. W miejscu gdzie rzeka Jenisiej przecina łańcuch górski Sajanów, prowadzi dawna droga karawan, znana archeologom jako „Droga Dzyngis-Chana”. W wąskim przejściu wąwozu odkryli archeolodowie niezwykle interesującą „galerię”, złożoną z ok. 1000 malowideł skalnych przedstawiających: byki, kozły, lisy i węże. Naukowcy oceniają wiek malowideł na 2500—3000 lat.

UdSSR, *Neuentdecktes Rembrandt-Bild (Nowo odkryty obraz Rembrandta)*, s. 90. W Ermitażu odkryto nieznanne dotychczas malowidło Rembrandta z wczesnego okresu. Obraz „Adoracja wóźbitów” nabyty przez muzeum w r. 1923 dotychczas określany był jako kopia dzieła.

—w—, *Kirchenbrand in Antwerpen (Pożar kościoła w Antwerpii)*, s. 90. Późnogotycki kościół z lat 1540—1571 pod wezwaniem św. Pawła został prawie do szczętnie spalony w nocy z 2/3 kwietnia. Niestety nie udało się uratować cennych dzieł van Dycka, Jordansa, de Vosa, van Balena i innych, które uległy całkowitemu zniszczeniu.

pi, *Spitzweg erzielt Rekordpreis (Spitzweg osiąga rekordową cenę)*, s. 90. Obraz Carla Spitzwega „Wędkarz” osiągnął na aukcji w Monachium niezwykle wysoką cenę — 65 000 marek.

Zeszyt 4, stron 25, ilustracje.

H. Pohle, *Empire oder Museologie? (Empiria czy muzeologia?)*, s. 97—102. Artykuł stanowi obszerne omówienie problemów organizacji muzealnictwa, badań prowadzonych w placówkach muzealnych oraz

kształcenie specjalistów-muzeologów. Zagadnienia te były tematem obrad 8 Kongresu ICOM (International Council of Museums), który rozpoczął się w Kolonii 29 lipca a skończył 9 sierpnia w Monachium. Brało udział 500 dyrektorów muzeów różnego typu oraz ok. 100 naukowców z 58 krajów, tak wschodnich, jak i zachodnich.

U. Dix, P. Vogel, *Technisches der I.I.C.-Tagung in Washington (Strona techniczna posiedzenia I.I.C. w Waszyngtonie)*, s. 102—106. Jest to szczegółowe sprawozdanie z obrad i program imprez zorganizowanych w czasie tegorocznego posiedzenia I.I.C. (Grupy Amerykańskiej) w Waszyngtonie.

J. Seebach, Ch. Borruso, *Freskoabnahme im Freien in Ninfa und Sermoneta-Kursus des Rome-Centre (Zdejmovanie fresków na wolnym powietrzu — kurs Centrum w Rzymie)*, s. 106—111, 6 il. Pod nazwą „Konserwacja malowideł ściennych” specjaliści z Istituto Centrale del Restauro w Rzymie przeprowadzili w okresie od marca do lipca 1968, kurs dla konserwatorów fresków. Kurs rozpoczęło teoretyczne wprowadzenie profesorów Philippot i Mora na temat technik malarstwa ściennego i metod konserwacji. Najważniejszy moment kursu stanowiło przeprowadzenie zabiegu zdjęcia malowideł ściennych w Ninfa i przeniesienie do odległego o 80 km Sermoneta, na południe od Rzymu. Dwa duże malowidła zdjęto ze ściany zniszczonego kościoła w Ninfa metodą strappo, osadzając na nowym, styroporowym podłożu i umieszczono w ścianie zamku w Sermoneta.

M. Hagstotz, *Durchschleiftechnik mit Dispersionfarben (Technika szlifowania przy użyciu farb dyspersyjnych)*, s. 111—113, 2 il. kolor. Artykuł stanowi drobiazgowy opis procesu powstawania malowidła przy pomocy techniki szlifowania i zastosowania farb dyspersyjnych. Możliwości tej techniki doskonale ilustrują barwne fotografie (s. 113).

H. Michaelis, *Systematische Farbgestaltung — Tagung des Farbzentrum (Systematyczne wytwarzanie barw — Posiedzenie Farbzentrum)*, s. 113—116. „Farbzentrum” czyli Towarzystwo zajmujące się problemami światła, koloru, formy i materiałów kolorystycznych zwołało w maju 1968 r. w miasteczku Freudensstad posiedzenie pod hasłem „Systematyczne wytwarzanie barw”. Artykuł stanowi streszczenie przebiegu obrad i zawiera obszerne fragmenty wystąpień uczestników biorących udział w dyskusji.

Wiadomości techniczne.

Odpowiedź 120: dotyczy pytania czytelnika na temat użycia farb plakatowych przy malowidle techniką „al secco” w kościele. Według opinii redakcji żadne farby typu plakatowego do tego celu nie nadają się.

Odpowiedź 121: daje prostą receptę na dobre podłoże pod rysunek, który ma być wykonany srebrnym rysikiem. W tym celu zupełnie wystarczająca jest mieszanina litoponu „Grünsigel” i Caparolu rozrzedzonego w wodzie, w stosunku 1 : 1.

Doniesienia z przemysłu, s. 117—118.

J. Goebel, *PRIMAcryl — Farben für Patepeinture (Farby akrylowe do malowania „pasta”)*, s. 117—118. Krótka wzmianka reklamująca zalety farb dyspersyjnych jako nadających się do malowania tak na papierze, jak i na płótnie. Malowanie techniką Patepeinture może być traktowane jako hobby, jakkolwiek zawodowy malarz może się nią również poważnie zajmować.

Literatura fachowa.

—w—, recenzja książki. G. Winkelmann-Rhein, *Blumen-Breughel*, Köln 1968.

—w—, rec., R. Giovannoli, *Untersuchungen an römischen Wandmalereien, Separat abdruck aus „Chimia” 22, 1968, Heft 4.*

Krótkie wiadomości.

R, *Internationale Farbtagung „Color 69” (Międzynarodowe posiedzenie w sprawie kolorów)*, s. 121. Jest to ogłoszenie o mającym się odbyć w czerwcu r. 1969 w Sztokholmie międzynarodowym posiedzeniu nowo założonego towarzystwa „Association Internationale de la Couleur” (AIC).

R, *Praktische Farbmessung (Praktyczne mierzenie farb)*, s. 121. W Berlinie zostanie w r. 1969 przeprowadzony kurs pod nazwą podaną w tytule.

P, *Paul Klee Favorit bei Hauswedell (Paul Klee faworytem u Hauswedella)*, s. 121. Na 160 aukcji u Ernsta

Hauswedella w Hamburgu obraz „Błądzące dusze” Klee osiągnął cenę 84 000 marek. Inne jego akwarele uzyskały również bardzo wysoką cenę. pr, 65 000 DM für einen Renoir (65 000 marek za Renoira), s. 122. Za tę właśnie sumę został sprzedany w Monachium olejny obraz Renoira zatytułowany „Krajobraz w południowej Francji”. p, *Wertvolle Gemälde gestohlen (Skradziono wartościowe malowidła)*, s. 122. Z genewskiej willi milionera Martina Bodmera skradziono takie arcydzieła jak „Wenus” Botticellego oraz obrazy Corota, van Dycka i Terborcha.

Władysław Szyszko

RECENZJE

PROBLEMY PRZEBUDOWY STAROMIEJSKICH ZESPOŁÓW MIESZKANIOWYCH

W roku 1967, kiedy Ministerstwo Gospodarki Komunalnej podjęło decyzję o rozpoczęciu szeroko zakrojonej akcji przebudowy i rekonstrukcji historycznych ośrodków miejskich, brak było doświadczeń w zakresie metod programowania tego typu prac, brak było rozeznania co do rodzaju niezbędnych materiałów wyjściowych i dokumentacji, czy nawet organizacji tak skomplikowanych placów budów. Dobrze więc się stało, że Tadeusz Rutkowski podjął z ramienia Instytutu Gospodarki Mieszkaniowej prace badawcze nad metodami programowania tego rodzaju kompleksowych działań urbanistyczno-budowlanych w miastach historycznych. Efektem tych prac jest pierwsza publikacja z tej dziedziny pt. *Metoda programowania przebudowy staromiejских zespołów mieszkaniowych*, „Materiały i Studia”, z. 10/212/71, Instytut Gospodarki Mieszkaniowej, Warszawa 1971, 143 ss., 57 ilustr.

Jest to studium rozpoznawcze metod zastosowanych przy budowie „programu rekonstrukcji” staromiejских dzielnic mieszkaniowych Wieliczki, Cieszyna, Jarosławia i Opatowa, a więc 4 miast spośród 17, które postanowiono finansować z budżetu centralnego (prócz wymienionych, Chełm Lubelski, Chełmno, Gdańsk, Gniew, Kłodzko, Kraków, Lewin Brzeski, Lublin, Płock, Przemyśl, Sandomierz, Toruń, Zamość). W większości tych miast prace są już w toku, niekiedy mniej lub bardziej zaawansowane, o czym dowiadujemy się z prasy bieżącej, gdyż nikt nie podjął tego tematu na łamach fachowej prasy konserwatorskiej. Oceny prasowe są dobre i złe. Znamy krytyczne notatki na temat prac prowadzonych w Zamościu i Sandomierzu, znamy też pozytywną ocenę rewitalizacji¹ Starówki toruńskiej przed uroczystościami ku czci Mikołaja Kopernika czy ostatnie informacje o zaawansowaniu prac nad dokumentacją konserwatorską i projektową Starego Miasta w Lublinie. Przyczyn różnic w efekcie prowadzonych prac należy szukać w metodzie przyjętej dla opracowywania programów, prac studialnych i dokumentacji projektowej. Stąd publikacja T. Rudkowskiego może okazać się bardzo cenna dla ustalenia prawidłowych metod postępowania w omawianej dziedzinie.

¹ Autor w zakończeniu pracy (o.c. ss. 133—134) polemizuje z terminem „rekonstrukcja”, próbując go zastąpić określeniem „reurbanizacja i regeneracja”. Ostatnio jednak coraz częściej, w miejsce dawniejszych określeń, jak np. „sanacja”, spotyka się termin „rewaloryzacja”, który może najbardziej

Materiałami wyjściowymi pracy były „programy rekonstrukcji”, przygotowane w wymienionych czterech miastach przez Zespoły Koordynacyjne powołane przez odpowiednie prezydium miejskich rad narodowych, oraz — co jest szczególnie cenne — bezpośrednie badania przeprowadzone przez autora w terenie, łącznie z osobistymi kontaktami z członkami prezydiów rad narodowych i z pracownikami właściwych placówek miejskich, powiatowych i wojewódzkich. W wyniku tych badań, a zwłaszcza specjalnie opracowanej dla omawianych czterech miast ankiety, udało się autorowi przedstawić cały materiał w jednolitym układzie tabelarycznym i kartograficznym. Analiza poszczególnych miast przeprowadzona została według następującego schematu: ogólne dane o mieście, jego funkcjach i możliwościach rozwoju; wyznaczony do rekonstrukcji obszar działania i zasoby istniejące na tym terenie; omówienie i analiza programu rekonstrukcji; sposób opracowania, materiały wyjściowe, przebieg realizacji.

Opracowane przez autora zestawienia tabelaryczne i kartogramy charakteryzują stan techniczny, wyposażenie i sposób użytkowania budynków. W przeważającej części są to obiekty mieszkaniowe w średnim stanie technicznym, wymagające kapitalnych remontów. Nie zawsze jednak będą to remonty konserwatorskie, gdyż w wypadku Wieliczki i Opatowa, gdzie liczba zabytków architektury na obszarze objętym rekonstrukcją jest stosunkowo niewielka (4 i 6% całości zabudowy), przedmiotem ochrony będzie przede wszystkim cały układ przestrzenny oraz ogólny charakter architektoniczny miasta. Inaczej jest w wypadku Cieszyna i Jarosławia, gdzie odsetek budynków zabytkowych jest stosunkowo duży (26 i 54% zabudowy). Stopień nasycenia zabudowy obszaru rekonstrukcji obiektami zabytkowymi w znacznym stopniu decydować będzie o metodzie przygotowania materiałów wyjściowych, programu i dokumentacji projektowej, co może nie znalazło w omawianej publikacji dostatecznego oświetlenia. Należy tu również zwrócić uwagę, że jedynym materiałem dostępnym autorowi był *Spis zabytk-*

prawidłowo oddaje sens prowadzonych prac. Polegają one bowiem nie tylko na przywróceniu zabudowie wartości technicznych („rekonstrukcja” czy użytkowych „sanacja”), lecz również wartości zabytkowych i ich społecznego oddziaływania.